

pan Hâşimî, Ehl-i sünnet inancını savunmak amacıyla çeşitli risâleler kaleme almıştır. İlmî ve tasavvufî şahsiyetinin yanı sıra aktif kişiliğiyle de tanınır. Nitekim kendisi, Cezayir'de Fransızlar'a karşı direnen Ömer el-Muhtâr, Şerîf es-Senûsî ve Abdülkâdir el-Cezâirî gibi mücahidler arasında sayılmaktadır. *el-Hakâ'ik 'ani't-taşavvuf* adlı eserine Hâşimî'den aldığı tarikat icâzetnâmesini de kaydeden Abdülkâdir İsâ, şeyhinin mânevî şahsiyeti hakkında bilgi verirken (s. 620-623, 627-629) onun ilim ve kerâmet yoluyla değil daha çok güzel ahlâkıyla temayüz ettiğine dikkat çekmektedir. Hâşimî'nin faaliyetleri, bir Kuzey Afrika tarikatı olan Şâzeliyye'nin XX. yüzyılda Suriye ve Ortadoğu'da yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.

Eserleri. 1. *'Akîdetü Ehlî's-sünne ma'a nazmihâ* (Dimaşk 1957). Eser, Ehl-i sünnet akidesini aydın okuyucu kitlesine tanıtmak amacıyla önce mensur olarak kaleme alınmış, daha sonra kolay ezberlenebilmesi için manzum hale getirilmiştir. Bizzat müellif tarafından *Şerhu Nazmi 'Akîdeti Ehlî's-sünne ve Miftâhu'l-cenne Şerhu 'Akîdeti Ehlî's-sünne* adıyla yapılan birincisi muhtasar, ikincisi geniş iki şerhi bulunan eser şerhleriyle de basılmıştır (Dimaşk 1960). 2. *el-Kavlü'l-faşlû'l-kavîm fî beyânî'l-murâd min vaşıyyeti'l-hakîm* (Dimaşk 1957). Kelâm ve tasavvuf konularının birlikte ele alındığı bu eserde müellif, bu iki ilim dalının birbirlerine destek olmasının faydalarına dikkat çekmektedir. 3. *Talîk 'alâ Mi'râci't-teşevvûf ilâ hakâ'iki't-taşavvuf* (Dimaşk 1937). İbn Acîbe'nin bir tasavvuf terimleri sözlüğü mahiyetindeki *Mi'râcü't-teşevvûf* üne Hâşimî'nin yaptığı eklemelerden oluşmaktadır. 4. *Şerhu Şaṭrancı'l-ârifin* (Dimaşk 1938, 1964). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye atfedilen küçük bir risâlenin izahı mahiyetindeki bu eserde, insanın kaderi ve bir sūfinin seyrü sülûkü sırasında karşılaşılabileceği çeşitli engeller ve bunların aşılmasıyla ilgili ilâhî lutuflar satranç kareleri üzerinde tasvir edilmektedir. 5. *el-Hallü's-sedîd lime'steşkelehü'l-mürîd min cevâzi'l-aḥz 'an mürşidîn* (Dimaşk 1383). Müellif bu eserinde, bir müridin şeyhini veya tarikatını hangi durumlarda değiştirebileceği sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır.

Hâşimî'nin *ed-Dürretü'l-behiyye* (Dimaşk 1350), *Sebilü's-sa'âde fî ma'nâ kelimeteyi's-şehâde ma'a nazmihâ* (Dimaşk 1939), *el-Baḥşü'l-câmi'* ve *l-berku'l-lâmi'* ve *l-ğaygü'l-hâmi'* fîmâ

yete'allak bi's-şan'a ve's-şânî' (Dimaşk 1950) adlı eserleri akaid konularıyla ilgilidir. Müellif bu eserlerinde, İbn Sînâ'nın düşüncelerinden ve Kuzey Afrika'daki kelâm ekollerinin gelişmesinde önemli bir role sahip bulunan Tilimsânî sūfî Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin (ö. 895/1490) görüşlerinden istifade etmek suretiyle zenginleştirilmiş bir Eş'ariyye düşüncesi ortaya koymaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Lings, *A Sufi Saint of the Twentieth Century Shaikh Ahmad al-Alawi*, London 1973, s. 29, 79; Abdülkâdir Ayyaş, *Mu'cemü'l-müellifine's-Süriyyin fî'l-karni'l-işrin*, Dimaşk 1405/1985, s. 524; M. Abdüllatif el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1408/1987, s. 309-311; M. Ahmed Dernika, *et-Tarîkatü's-Şâzeliyye ve a'lâ-mühâ*, Beyrut 1410/1990, s. 182-184; Abdülkâdir İsâ, *el-Hakâ'ik 'ani't-taşavvuf*, Halep 1414/1993, s. 74, 618-629; J. L. Michon, "al-Hashimî", *EJ²* (ing.), III, 261-262; a.mlf., "İbn Yallas", a.e., III, 968; Mustafa Kara, "Ahmed el-Alevî", *DİA*, II, 43.

İLYAS ÇELEBİ

HÂŞİMÎ EMİR OSMAN EFENDİ

(ö. 1003/1595)

Bayramî şeyhi, şair.

919'da (1513) Sivas'ta doğdu. Asıl adı Osman'dır. Tarikat silsilesi hakkında kaleme aldığı "sevdiğim" redifli manzumesindeki "Nesl-i pâk-i Mustafâ vü Murtaẓâ'dır Hâşimî" mısraından da anlaşılacağı üzere Hz. Ali neslinden geldiği için "seyyid" ve "emîr" lakabıyla anılmış, yine bu sebeple şiirlerinde Hâşimî mahlasını kullanmıştır. Acem seyyidleri gibi saçlarını uzattığından Saçlı Emîr olarak ve tekkesinin bulunduğu yer dolayısıyla Kasımpaşalı nisbesiyle de anılır. Evliya Çelebi ondan "eş-Şeyh Osman yani Emîr Sultan" diye bahseder, tekkesini de Emîr Sultan Tekkesi olarak tanıtır (*Seyahatnâme*, I, 418, 425). Peçevî'nin "Mevlânâ Muhammed b. Abdülevvel ki Saçlı Emîr denmekle meşhur idi" (*Tarih*, s. 55) şeklinde verdiği künyesi başka kaynaklarda yer almamaktadır.

Hâşimî öğrenim için genç yaşta Amasya'ya, oradan da İstanbul'a gitti. Sahn-ı Semân Medresesi'nde okurken tasavvuf meylederek tahsilini bıraktı ve devrin birçok meşâyihine hizmette bulundu. Bu sırada gördüğü bir rüya üzerine Vize'ye gitti. Burada, rüyasında Hz. Ali sûretinde gördüğü devrin Bayramî-Melâmî kutbu Sârbân Ahmed'in mensuplarından Vizeli Alâeddin Efendi ile karşılaşarak ona intisap etti. Seyrû sülûkünü, Alâeddin

Efendi'nin vefatından (970/1562-63) sonra yerine geçen Gazanfer Efendi'nin yanında sürdürdü. Onun emriyle Amasya'ya gidip irşad hizmetine başladı. Gazanfer Efendi'nin vefatı üzerine İstanbul'a döndü (974/1566-67). Kasımpaşa ile Okmeydanı arasındaki Kulaksız semtinde günümüzde kendi adını taşıyan ve cami olarak kullanılan zâviyeye yerleşti. Oğlan Şeyh İsmâil Ma'sûkî ve Hamza Bâlî meşrebinde olduğu, onlar gibi şeriata aykırı hareketlerde bulunduğu dedikoduları etrafa yayılınca, istikamet sahibi oluşuyla halk ve devlet nezdinde itibar sahibi bulunan Halvetî şeyhlerinden Nûreddinzâde'ye intisap ederek yanında erbaîne girdi. Hulvî'nin naklettiğine göre bu sırada gördüğü bir rüyayı Nûreddinzâde'ye anlatıp yorumunu sorunca, "Emîr, senin bize ihtiyacın yok. Var git, devrişânın ile meşgul ol. Bizim kısvemizi ve evrâdımızı terketme" cevabını aldı. Bunun üzerine tekkesine dönüp hizmetine devam etti. 11 Zilkade 1003 (18 Temmuz 1595) tarihinde öldü ve Kasımpaşa'da Kulaksız'daki tekkesinin hazîresine defnedildi.

Vizeli Alâeddin tarafından Gazanfer Efendi'nin kızıyla evlendirilen Hâşimî Emîr Osman'ın vefatından sonra yerine oğlu Seyyid Câfer Efendi geçti. Hâşimî'nin Muhtârî ve Emîrî mahlaslarını kullanan şair iki oğlu daha olduğu bilinmektedir (Kınalızâde, I, 186; II, 881).

Sarı Abdullah Efendi Hâşimî'yi güzel yüzlü ve kerâmet sahibi bir vefî, Nev'izâde ise cezbeli, kerâmet ehli, herkesin hürmet gösterdiği bir şeyh olarak tanıtır. Hâşimî Emîr Osman'ın bağlı olduğu kol Bayramî Melâmîleri'nin silsilesiyle birleşmekle birlikte tekke açıp âyin, evrâd ve ezkârla meşgul olması melâmet yolundan uzaklaştığını göstermektedir. Bunda, o dönemde Bayramî Melâmîleri aleyhinde yürütülen faaliyetlerin de etkili olduğu söylenebilir. *Hediyyetü'l-ihvân* müellifi Nazmî Efendi onu Bayramî Melâmîleri'nden ayrı bir kategoride değerlendirir ve "tarîk-i Bayramî" üzere âyin icra ettiğini bildirir.

Eserleri. 1. *Divânçe*. Üsküdar Hacı Selim Ağa (Aziz Mahmud Hüdaî, nr. 297/7) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 256) kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda (Osman Ergin, nr. 1300/2, 935) nüshaları bulunan eserdeki şiirlerden bir kısmı torunlarından ve tekkenin son şeyhi Mehmed Süreyyâ Bey tarafından *Divânçe-i Hâşimî Emîr Osman Efendi* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1329). Kitabın baş tarafında nâşirin, esas

itibariyle *Lemezât-ı Hulviyye*'den faydalanarak kaleme aldığı Hâşimî'nin hayatıyla ilgili bir giriş kısmı yer almaktadır. Emir Osman Efendi'nin kendi tarikat silsilesi hakkındaki on üç beyitlik bir manzumesiyle başlayan eserde Hâşimî mahlaslı kırk şiir vardır. Ancak bunların bazıları Hâşim Baba'ya, birkaçı da Sârbân Ahmed'e aittir (Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 69-70; a.mlf., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin*, s. 12-13). Abdülbaki Gölpınarlı'nın bir cönkten (*Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 70) ve Osman Ergin'e ait bir mecmuadan alarak yayımladığı (*Kaygusuz Vizeli Alâeddin*, s. 81-88), aralarında *Divançe*'de olmayan manzume ve beyitlerin de bulunduğu örnekler, *Divançe*'nin diğer nüshaları yanında cönk ve şiir mecmualarının taranmasıyla şiirlerinin artacağını düşündürmektedir. Nitekim Birgül İşgüzar tarafından mezuniyet tezi olarak hazırlanan (bk. bibl.) Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshada (Hâşim Paşa, nr. 81), seksen manzume bulunmaktadır. Ayrıca matbu nüshanın ön-sözündeki, "Hazretin gayr-ı matbû olan divân-ı âlilerinden bazı eş'âr-ı âşikânelelerinin dahi ilâvesiyle" ifadesi şiir sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. *Divançe*'nin son kısmında, Hâşimî Dergâhı'nda bir süre vekâletle görev yapan Mehmed Ledünnî Efendi'nin Emir Osman Efendi ve silsilesi hakkında kırk altı beyitlik bir manzumesi, türbenin hâcet penceresinde yazılı üç beyitlik kitâbe, türbede levha olarak asılı bulunan Osman Rahmi Efendi'nin dört bendlik bir muhammesi, Mehmed Süreyyâ Bey'in "İstîşfâ" başlıklı bir muhammesi ve Hz. Ali hakkındaki iki şiiri bulunmaktadır. Hâşimî Emir Osman Efendi'nin, "Aşk-ı yâre düş olaldan yârimi gördüm ayan" mısraı ile başlayan şiiri (*Divançe-i Hâşimî*, s. 42-43) Ergun'a göre Kazasker Mustafa İzzet, Ezgi'ye göre Üsküdarî Zâkir Mahmud tarafından şehnaz makamında durak olarak bestelenmiştir. "Sâfiyem sûfi ezelden Hakk'a mir'ât olmuşam" mısraıyla başlayan şiirin ise (a.g.e., s. 40) Feyzi Dede tarafından bûselik-aşiran makamında ilâhi olarak bestelendiği bilinmektedir. 2. *Tarikatnâme*. Tarikat silsilesi ve âdâbına dair manzum bir eserdir. Süleymaniye (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 758/1) ve Mevlânâ Müzesi (nr. 130) kütüphaneleriyle İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda (Osman Ergin, nr. 797, 1259/1) nüshaları bulunmaktadır. 3. *Tefsîr-i Sûre-i İsrâ*. İsrâ sûresinin tefsirine dair küçük bir risâle olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 758/2). Bursalı Meh-

med Tâhir'in Hâşimî'nin ihvanına ve dostlarına gönderdiği mektuplarından oluştuğunu belirttiği *Münşeât*'a henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Divançe-i Hâşimî Emir Osman Efendi, İstanbul 1329; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 186; II, 881; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 463; Peçuyulı İbrâhim, *Târîh*, s. 55; Cemâleddin el-Hulvî, *Lemezât* (nşr. M. Serhan Tayşi), İstanbul 1993, s. 591-593; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 59; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 418, 425; Nazmî Efendi, *Hediyye-tü'l-ihvân*, I, Ktp., TY, nr. 1640, vr. 70; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 18, 23; Müstakimzâde, *Risâle-i Melâmîyye-i Bayramiyye*, I, Ktp., İbnülemin, nr. 3357, vr. 31-33; *Osmanlı Müellifleri*, I, 188; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 324-329; Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler* (İstanbul 1931), İstanbul 1992, s. 68-70; a.mlf., *Kaygusuz Vizeli Alâeddin*, İstanbul 1932, bk. Fihrist; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1938, s. 220-221; a.mlf., *Antoloji*, I, 378-379; II, 475-476, 545-546; Subhi Ezgi, *Türk Musikisi Klasiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1945, s. 62-63; Birgül İşgüzar, *Hâşimî Divanı* (mezuniyet tezi, 1972), I, Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. 1322; Mehmet Halit Bayrı, "Hâşimî", *TFA*, sy. 161 (1962), s. 2927-2928; İbrahim Aslanoglu, "Hâşimî Emir Osman Efendi", *TDEA*, IV, 140; Ekrem Işın, "Saçlı Emir Tekkesi", *DBİst.A*, VI, 383-384.

MUSTAFA UZUN

HÂŞİMİLER

(bk. HÂŞİM).

HÂŞİMİLER

(الهاشميون)

Hz. Hasan'ın soyundan gelen
Mekke emirleriyle
Hicaz, Suriye, Irak ve Ürdün
krallık aileleri.

X. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar (1924) Mekke'nin yönetimini elinde bulunduran emirlerle I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir müddet Hicaz, Suriye, Irak ve halen Ürdün'de hüküm süren kraların mensup olduğu ailenin adıdır. Bu ülkelerdeki devletler Hâşimî Krallığı adıyla tanınmıştır. Aile adını Hz. Peygamber'in büyük dedesi Hâşim b. Abdümenâf'a nisbetle almıştır.

Resûl-i Ekrem'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soylarından gelen şerif ve seyyidlerin Hicaz'da eskiden beri büyük nüfuzları bulunuyordu ve Mekke'nin idaresi bazı fâsılalarla da olsa uzun süre onların yönetiminde kalmıştı. Nihayet Hz. Hasan'ın soyundan gelen sülâle, 916-950 yılları arasında Karmatîler'in sürdürdükleri baskınlar ve sonunda Mekke'yi isti-

lâları ile ortaya çıkan krizden faydalananarak gücünü arttırdı ve onların bölgeden çekilmeleriyle burayı idaresi altına aldı.

Karmatîler'in Mekke'den çekilmesinden sonra Benî Hasan'ın Benî Mûsâ kolundan Hz. Hasan'ın dokuzuncu ve II. Mûsâ'nın dördüncü kuşaktan torunu olan Ca'fer b. Muhammed b. Hüseyin el-Emîr (Ebû Muhammed) idareyi ele geçirdi (ona nisbetle bu aileye Benî Ca'fer adı da verilmektedir) ve Fâtımîler adına hutbe okutmaya başladı. 1010-1011 yıllarında Ebû'l-Fütûh el-Müsevî, Abbâsî halifesiyle Fâtımî halifesinin Hicaz üzerindeki nüfuz mücadelesinden faydalanarak hutbeyi kendi adına okutmaya teşebbüs ettiyse de daha sonra bundan vazgeçti (1012). Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Abdullah b. Ebû Hâşim de Mekke emîri olunca (1063) kendisinden öncekiler gibi Hicaz bölgesi üzerindeki Fâtımî-Abbâsî rekabetinden faydalandı; ancak bağımsız bir hilâfet kurmak yerine daha çok yardım aldığı sultan adına hutbe okutmayı tercih etti.

Kızıldeniz sahilindeki Yenbû civarında güçlü bir emir olan Katâde b. İdris, 1201'de buradan hareket ederek kendi içlerinde ihtilâfa düşen emir ailesini Mekke'nin dışına sürdü. Bazı kaynaklara göre, bu olaydan önce Katâde'nin oğlu Hanzale 1200 yılında Mekke'yi istilâ edip babasının burayı ele geçirmesine zemin hazırlamıştı. İyi bir asker olan Katâde, önce yayımlacı politikasıyla hâkimiyetini Yenbû'dan Mekke'ye doğru genişletti; arkasından da son emir Muksir b. İsâ b. Fûleyta'nın Mekke'de bulunmadığı bir sırada, esasen daha önce gönüllerini kazandığı Mekke ileri gelenlerinden hiçbir mukavemet görmeden bölgeyi idaresi altına aldı. Katâde b. İdris de II. Mûsâ'nın on veya on ikinci kuşaktan torunu idi; daha sonra Mekke'yi asırlarca idare eden emirler onun soyundan geldiler. Eyüp Sabri Paşa, Katâde'ye kadar Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlerin her ikisine birden seyyid ve şerif denilirken ondan sonra Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere şerif, Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere seyyid denilmeye başlandığını söylemektedir (*Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 268). Katâde, yirmi yıl kadar süren idaresi boyunca hâkimiyetini Medine, Tâif, hatta Necid'in bir bölümüne kadar genişletmiş ve mümkün olduğunca Mısır ve Bağdat'tan etkilenmeden müstakil bir idare kurmaya çalışmıştı. Aile içi iktidar kavgaları sırasında 1220 yılında doksan yaşının üzerinde iken öldürülen Katâde'nin yerine oğlu